

Källhänvisningar i Mechtilds uppenbarelsen

Mikko Kauko

1 INLEDNING

I denna artikel fokuserar jag på källhänvisningar i Jöns Buddes svenska översättning av Mechtild von Hackeborns (ca 1241–1299) uppenbarelsen¹. Jag söker svar på följande forskningsfrågor: 1) Vilka typer av källhänvisningar finns det i den svenska översättningen av Mechtilds uppenbarelsen?, 2) Har källhänvisningarna tagits direkt från förlagan eller har de lagts till av översättaren?, 3) Vilket värde har källhänvisningarna för vår kännedom om Budde som person och hans personliga insats?, 4) Vilken funktion har källhänvisningarna i texten? och 5) Hur kan jämförelser mellan olika versioner av Mechtilds uppenbarelsen utnyttjas vid tolkningen av beläggen?

Artikeln är uppbyggd så att jag i avsnitt 2 ger bakgrundsinformation om uppenbarelsen, Buddes översättning av den och källhänvisningar i gamla texter i allmänhet. I avsnitt 3 analyserar jag källhänvisningar i den svenska översättningen av Mechtilds uppenbarelsen i jämförelse med valda tyska och latinska versioner av uppenbarelsen.² I avsnitt 4 sammanfattar jag resultaten och svarar på de ovan presenterade forskningsfrågorna.

2 MATERIAL OCH TIDIGARE FORSKNING

Mechtild von Hackeborn var en mystiker som var verksam i klostret Helfta och fick uppenbarelsen under sina sista levnadsår på 1290-talet. Uppenbarelsen, som nedtecknades av Mechtilds närstående, omfattade ursprungligen fem böcker på latin. I vissa bevarade handskrifter och tryckta editioner har två oäkta böcker lagts till men de utgör senare tillägg och saknas i de flesta bevarade textvittnena, dvs. de konkreta bevarade varianterna av Mechtilds uppenbarelsen (för begreppet textvittne, se Wendt 2006, 255, 258). Mechtilds uppenbarelsen finns bevarade på latin i ett antal medeltida handskrifter, varav de tidigaste är från

¹ Artikeln utgör en del av en serie artiklar om Mechtilds uppenbarelsen (Kauko 2020a, Kauko 2020b, Kauko u.u.) som jag även översätter till finska. Mitt arbete finansieras av Konestiftelsen (2019–2021) och av Svenska kulturfonden (2021–2022). Jag tackar den anonyma granskaren och Camilla Wide för värdefulla kommentarer.

² Olika versioner av Mechtilds uppenbarelsen har digitaliserats (<https://www.digitale-sammlung.de/de/>, hämtad 20/8 2021). Jämförelsematerialet i denna undersökning utgörs av Mecht. 1503, Mecht. 1510, Mecht. 1558 och Mecht. 1597 som är lätt tillgängliga, hör till de äldsta existerande tryckta utgåvorna och inte är nära beroende av varandra. Mecht. 1877, som därtill tagits med i undersökningen och som oftast används inom forskning, följer en handskrift som hör till de äldsta latinska handskrifterna av texten.

1300-talet. Utöver handskrifterna finns det tryckta editioner på latin, av vilka den äldsta mig tillgängliga gavs ut i Leipzig (Mecht. 1510).³ De latinska textvittnena kan delas in i tre grupper (Bromberg 1965, 105–118). Den fullständigaste varianten finns bevarad i textvittnen som tillhör grupp A medan den något förkortade men mest kopierade texten finns i textvittnen av grupp B. Handskrifterna i grupp C innehåller en radikalt förkortad och bearbetad text.

Från latin översattes uppenbarelserna under förra hälften av 1400-talet till nederländska och till engelska (Bromberg 1965, 119–123; Voaden 2005, 11; Rydel 2014, 194, 200). 1469 översattes de till svenska och kring år 1500 till tyska. Medeltida fragment ur Mechtilds uppenbarelser finns bevarade även på katalanska men det är oklart om det funnits en fullständig översättning till detta språk (Romero 2017, 588–589). Till italienska översattes de 1589 och till franska 1623 (Geete 1899, XVII–XVIII). Översättningarna går i regel tillbaka på den latinska gruppen B (Romero 2017, 587). Enligt Rydel (2014, 193) har vi sammanlagt 103 gamla handskrivna eller tryckta textvittnen på latin och 195 på de olika folkspråken.

Till svenska översattes Mechtilds uppenbarelser av Jöns Budde (ca 1437–ca 1491) som var klosterbroder i Nådendal och nära påsktiden 1469 på besök i Vadstena. Budde räknas som det svenska språkområdets första vid namn kända professionella översättare och hans texter är värdefulla för vittnesmålet om den medeltidssvenska som skrevs i det nuvarande Finland (Tarkiainen 2008, 234; Wollin 2011, 30; Kauko 2020a, 72). Buddes produktion består närmast av översättningar, utöver vilka han endast anses stå för några korta originaltexter (Ahlbäck 1952, 100; Lamberg 2007, 12–14; Kauko 2020a, 72). Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelser har bevarats i Cod. Holm. A 13 som torde vara en avskrift av Buddes autograf och som tros ha tillkommit på 1470-talet (Laurén 1972, 21, 26; se Geete 1899, XXXIX–XL för avvikande datering).⁴ De fyra första böckerna och början av den femte boken av uppenbarelserna finns bevarade på svenska medan slutet av den femte boken gått förlorat. Den latinska handskrift som Budde använde sig av som sin förlaga har inte bevarats men två av de bevarade handskrifterna (Cod. Ups. C 198 och Cod. Ups. C 522) verkar stå den nära (Laurén 1972, 45, 53). Eftersom alla textvittnen skiljer sig från varandra, kan vi inte veta exakt hur den handskrift som Budde använde sig av såg ut, men om vi jämför många bevarade versioner systematiskt med varandra, kan vi få en bild av hur Buddes förlaga ungefär måste ha sett ut. Förlagan måste ha varit en handskrift som tillhörde gruppen B i vilken böckerna 2–5 hade förkortats. Mecht. 1877 som i regel används i forskningen följer en handskrift som tillhör gruppen A i vilken böckerna 2–5 inte har förkortats. Om vi jämför Mecht. 1877 med Buddes översättning, hittar vi därför kapitel och avsnitt som finns i Mecht. 1877 men som saknas hos Budde. Att de saknas hos Budde verkar genomgående bero på att han översatte från ett textvittne som innehöll en förkortad version. Jämförelserna mellan Buddes översättning och tyska och latinska textvittnen som

³ Enligt Romero (2017, 587) gavs den latinska texten ut i Toledo i Spanien redan 1505.

⁴ A 13 är tillgänglig digitalt (<https://www.manuscripta.se/ms/100212>, hämtad 20/8 2021).

jag har utfört visar att de kapitel eller avsnitt som fattas hos Budde alltid fattas även i någon annan version. Det är osannolikt att samma uteslutningar gjorts både av Budde och i de andra versionerna oberoende av varandra. Det är snarare troligt att Budde inte utelämnat något utan översatt allt som fanns i den handskrift som han använde sig av som sin förlaga.

Samtidigt som Budde inte tenderade att stryka något verkar han ofta ha gjort tillägg (Laurén 1972, 128). Buddes tillägg, som inte sällan avviker stilistiskt från den övriga texten, är ofta placerade i slutet av ett kapitel som slutkläm. Tilläggen utgörs ofta av förklaringar eller sammanfattningar, vilket visar att Budde velat göra texten lättare att förstå än förlagan. Vilka hjälpmedel som Budde använt sig av vet vi nästan ingenting om med undantag av att han möjligen hade något att göra med latinsk-svenska glossariet som bevarats i Cod. Ups. C 20 (Noreen 1944, 6, 58; Ejder 1945, 77; Wollin 1992, 97; Lamberg 2007, 268; Kauko 2020b, 75). Som ovan framkommit, består Buddes produktion främst av översättningar och utöver dem av endast få originaltexter. I ljuset av detta är de av Budde gjorda tilläggen värdefulla eftersom de utgör sällsynta exempel på Buddes personliga insats. Uppgifterna om Budde som person är så få att vi måste läsa mellan raderna för att nå mannen bakom översättningarna.

De ställen som är gemensamma för Buddes version och andra versioner av Mechtilds uppenbarelser har Budde i regel översatt troget även om medeltida översättare hade en stor frihet att ingripa i texten, exempelvis för att betona något. Som konstateras av Kauko (2020a, 74–76), förekommer endast några små missförstånd i Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelser.

Mechtilds uppenbarelser innehåller många nästan eller helt ordagranna citat från andra texter. I tidigare forskning (t.ex. Laurén 1972, 76–87) definieras begreppen *citat* och *källhänvisning* inte explicit utan det som avses med dem framgår implicit av anförda exempel. Begreppen är svåra att definiera entydigt bl.a. därför att citattecken inte användes och upphovsrätt inte existerade under medeltiden (Feather 2007; Varila 2016, 8). I Mechtilds uppenbarelser används citat och källhänvisningar emellertid i hög grad i överensstämmelse med det som i vardagsspråket i dag avses med termerna – jag har funnit mycket få svårtolkade gränsfall. Med citat hänvisar jag därför i denna studie till formuleringar som tagits från en annan text och hållits oförändrade (eller modifierats bara lite). Som citat tolkar jag däremot inte fall där innehållet i en annan text refereras fritt. Med källhänvisningar avser jag i enlighet med detta att det vid vissa citat nämns explicit vilken författare eller text citatet ursprungligen härstammar ifrån, även om uppgifterna inte alltid är pålitliga (Varila 2016, 7). Omnämmandet av en viss författare eller text betyder inte alltid att den angivna skribenten eller texten utgjorde Mechtilds eller Buddes direkta källa eftersom citat från kyrkofäder, antikens författare och Bibeln ofta plockades från citatsamlingar under medeltiden (Clanchy 2007, 200; Varila 2016, 62; Kauko 2019, 240–241). Den som anförde citaten behövde med andra ord inte ha läst källtexten som helhet, utan kunde utgå från citatsamlingarna. Källhänvisningarna kunde samtidigt användas som vädjan till auktoriteter. Genom dem fick budskapet ökad trovärdighet trots att uppgifterna inte alltid var korrekta (Kauko 2019, 239–240).

Källhänvisningarna visar sålunda snarast vilka tankar, tänkare och källor Mechtild och Budde direkt eller indirekt kände och ville vädja till. De är källor som Budde och Mechtild antog att deras läsare kände till eller som de ville att läsarna skulle bli bekanta med. Mot bakgrund av detta utgör de ett relevant forskningsobjekt och en inblick i den intellektuella värld som Budde levde i och som Mechtilds uppenbarelsen uppstod och lästes i.

Vad gäller källhänvisningar i andra liknande texter, är de vanligen lika oprecisa som hos Budde eller saknas helt (Varila 2016, 7). Ofta hänvisas det till en viss författare (t.ex. Augustinus) eller till en viss text (t.ex. Psaltaren). Som Carlquist (2002, 132, 136) konstaterar, är det i många klostertexter vanligare att hänvisa till personer (t.ex. Augustinus) än till enskilda skrifter. Ibland hänvisas det generiskt till "poeten" eller "diktaren", vilket kan betyda Ovidius, Horatius, Vergilius eller Homeros (Mäkilähde, Alho & Johnson 2016, 334; Mäkilähde 2019, 146). På ett snarlikt sätt hänvisas det ibland till "filosofen", som vanligtvis betyder Aristoteles (Mäkilähde 2019, 303). Orsaken kan vara att det ofta var så uppenbart för publiken varifrån citaten härstammade att det inte var relevant att ange källorna explicit (Kauko 2015, 218, fotnot 223). Eftersom Aristoteles och de nämnda diktarna lästes i skolor och vid universitet, var många av citaten från dem utan vidare bekanta för läsarna eller åhörarna. Ibland var källhänvisningarna emellertid missvisande. Exempelvis hänvisades det ofta till Cicero och Seneca även om en del av citaten som tillskrevs dem inte finns i bevarade äkta skrifter av dem. Det är möjligt att de som anförde citaten trodde att de härstammade exempelvis från Cicero, men de medeltida skriftställarna kan också avsiktligt ha gett felaktiga hänvisningar (Kauko 2019, 239). Endast sporadiskt hänvisas det till exakta ställen i andra samtida eller äldre texter (Carlquist 2005, 27). Exempelvis i texten *Själen kloster*, som också hör till Buddes översättningar, återfinns följande hänvisning till Mechtilds uppenbarelsen:

(1) aff tässom madkenom läs i sancta mäktilda bok c ix quinte partis 'läs om dessa maskar i heliga Mechtilds verk, kapitel 9 i bok 5' (Dahlgren 1875, 120)

Hänvisningen som visas i exempel 1 är korrekt eftersom just vissa slags maskar faktiskt omtalas i kapitel 9 i Mechtilds femte bok (Kauko 2015, 223).

Sammanfattningsvis var hänvisningspraktikerna oetablerade och inkonsekventa under medeltiden eftersom det inte var obligatoriskt att ange källan och eftersom hänvisningar kunde formuleras olika noggrant (Varila 2016, 7–8). Variationen berodde på genren, författarens personliga val, publiken som togs hänsyn till och kopisternas ingripanden (Kauko 2019, 240). I dag förutsätts man hänvisa till en exakt sida i det citerade verket men under medeltiden räckte det oftast med uppgifter om författaren eller verket. Medan läsare i dag ska kunna lita på att de uppgifter som ges i källhänvisningar är korrekta och går att kontrollera hade läsare på medeltiden sålunda sällan möjlighet att kontrollera vad som stod i källskrifterna (Kauko 2019, 240). Syftet med hänvisningarna torde i stället ha varit att ge texten, dess författare och översättare ökad auktoritet och pålitlighet via anknytningen till tidigare skriftställare och verk (Carlquist 2002, 69; Johansson 2017, 216, 221, 228).

3 KÄLLHÄNVISNINGAR I DEN SVENSKA ÖVERSÄTTNINGEN AV MECHTILDS UPPENBARELSER

Mechtilds uppenbarelsen innehåller citat främst från Bibeln, ibland från andra kristna texter (Kauko u.u.). Källhänvisningar förekommer inte sällan vid citaten, om också inte regelbundet. Ofta ges nämligen ingen källhänvisning. Centrala bibelställen torde ha varit så bekanta för publiken att källhänvisningar inte alltid behövdes. Ibland ges citaten i sådana kontexter att det kanske just där inte varit så relevant att ange källan. På andra ställen verkar det viktigaste ha varit att vädja till någon som auktoritet, dvs. själva källhänvisningen har varit viktigare än innehållet som citeras. Å andra sidan verkar det ibland ha varit centralt att återge fakta och mindre viktigt att ange varifrån de var tagna.

En stor del av bibelböckerna, för att inte tala om de andra citerade texterna, fanns inte i sin helhet i fornsvensk översättning. Exempelvis de ofta citerade psalmerna och evangelierna översattes inte till svenska under medeltiden, med undantag av korta, lösryckta citat ur dem (jfr Pettersson 2019, 133). En funktion som källhänvisningar har är möjligheten att kunna ta fram den citerade texten och betrakta den citerade passusen i sin ursprungliga kontext. Detta var knappast syftet med hänvisningarna i Mechtilds uppenbarelsen, eftersom läsarna hade begränsade möjligheter att kontrollera vad som stod i de citerade verken eller om hänvisningarna var korrekta. Alla kunde inte konsultera latinska texter eftersom de inte kunde tillräckligt mycket latin eller hade en begränsad tillgång till böcker (Lamberg 2007, 313–314). Som Carlquist (2002, 132) påpekar var klostertexter ofta avsedda för högläsning i systrakonvent. Högläsningen innebar att systrarna hörde texten läsas upp utan att se den. De hade knappast möjlighet att genast konsultera en annan text, vilket innebär att syftet med hänvisningarna snarast måste ha varit att vädja till auktoriteter för att ge den upplästa texten högre status (Carlquist 2002, 69).

Ofta verkar Budde ha tagit källhänvisningen från förlagan, men ibland verkar de vara tillagda av honom själv. Ställvis är även citatet sannolikt tillagt av Budde, men det förekommer också fall där citatet är taget från förlagan medan Budde lagt till källhänvisningen (Laurén 1972, 76–84). Vad som lagts till av Budde har jag kunnat undersöka närmare än Laurén som inte jämförde Buddes översättning med andra versioner av Mechtilds uppenbarelsen i lika stor utsträckning (efter tiden då Laurén gav sina bidrag till forskningen kring Budde har svårtillgängliga versioner blivit lättare att få tag i).

Nedan diskuterar jag representativa belägg på källhänvisningar i Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelsen i jämförelse med valda latinska och tyska versioner. Beläggen är utvalda så att de visar vad som är typiskt för texten och samtidigt representerar olika typer av fall. Med hjälp av de exempel som visas söker jag svar på forskningsfrågorna som jag ställde ovan i inledningen till artikeln. Exempelen visar dels hur källhänvisningar ibland tagits från förlagan medan de ibland lagts till av Budde, dels att bara namn på personer och verk anges i källhänvisningarna (vilket inte ger uppgifter om exakta textställen) och att de uppgifter som ges i hänvisningarna ofta är korrekta men ibland

missvisande. Exempelen visar vidare att källhänvisningarna hade som funktion att anpassa texten efter de birgittinska systrarnas behov och att vädja till auktoriteter. Därtill illustrerar exemplen hur jämförelser mellan olika versioner av Mechtilds uppenbarelser kan utnyttjas vid tolkning av beläggen (i exempel 7 visas namnet David och i exempel 5 två källhänvisningar som alla är tillagda av Budde, vars insats skulle ha varit svår att bekräfta utan jämförelser med andra versioner).

Exempel 2 visar ett vanligt förekommande fall av citat och hänvisningar i Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelser.

(2a) **som prophetin ysayas foresagd**he requiescet super eum spiritus domini spiritus sapiencie et intellectus etcra (Geete 1899, 96)⁵

Citatet i exempel 2a är från Jesaja 11: 2 och betyder 'och på honom skall Herrens ande vila, vishets och förstånds ande'. Som framgår av exempel 2b–2f finns källhänvisningen i alla undersökta versioner av Mechtilds uppenbarelser.

(2b) **noch dem spruch Ysaie.** auff ym wirt rugen der geist der weißheit (Mecht. 1503, 25v)

(2c) **iuxta illud. Ysaie.** Requiescet super eum spiritus d(omi)ni (Mecht. 1510, 25v)

(2d) **Iuxta illud Esaie.** Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiae & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis: & replebit eum spiritus timoris domini (Mecht. 1558, 45v)

(2e) **Nach dem das inn Esaia gesagt wirdt.** Ob jm wirt ruhen der Gaist deß Herren/ der Gaist der Weißhait vnnd Verstandts/ der Gaist deß raths vnd der sterck/ der Gaist der Kunst vnd göttigkait/ jn wirt erfüllen der Gaist der Furcht deß Herren. (Mecht. 1597, 59r)

(2f) **juxta illud Isaia:** Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae (Mecht. 1877, 73)

Som framgår av exempel 2a–2f finns samma källhänvisning i alla undersökta textvittnen, varför det är sannolikt att Budde tagit källhänvisningen i 2a direkt från sin förlaga. Exemplet visar en källhänvisning som är korrekt men samtidigt oprecis, eftersom bara bibelboken anges som källa, inte det exakta stället. Som ovan framkommit, var syftet med källhänvisningen troligen inte att läsaren skulle kunna ta fram originaltexten och betrakta citatet i dess ursprungliga kontext. Däremot var det viktigt att vädja till Jesaja som auktoritet, men det var inte så relevant att ange det exakta stället i Jesajas bok. Med andra ord kastar exempel 2 ljus på flera av mina forskningsfrågor. Jämförelser med andra versioner av Mechtilds uppenbarelser visar sig här vara nyttiga eftersom vi med hjälp av dem kan konstatera att källhänvisningen tagits från förlagan. Exempel 2 visar vidare att en vanlig typ av källhänvisningar utgörs av hänvisningar som är korrekta men inte exakta. Därtill visar exempel 2 vilken funktion hänvisningarna kunde ha. I exempel 3a hänvisas till Salomo.

⁵ Fet stil används för att skilja mellan källhänvisningen och den övriga texten i exemplet.

(3a) **som salomon aff mik scriffwar j kärlecx bokinne** ludens coram eo omni tempore delectabar Jak frögdadhis lekandes for honom j allom thima (Geete 1899, 135)

Citatet i exempel 3a är från Ordspråksboken 8:30. Som framgår av exemplet anges Salomos kärleks bok som källa i Buddes översättning. Ordspråksboken har tillskrivits Salomo, vilket gör det naturligt att det hänvisas till honom. Höga visan som också ibland tillskrivits Salomo har även kallats Kärleks bok. Eftersom citatet är från Ordspråksboken och inte från Höga visan, är källhänvisningen missvisande, även om hänvisningen till Salomo är korrekt. Som framgår av exempel 3b–3f saknas hänvisningen till Salomos kärleks bok i andra versioner av Mechtilds uppenbarelser.

(3b) **noch de(m) spruch.** spilend vor dem hern czu aller czeit (Mecht. 1503, 41v)

(3c) **iuxta ill(u)d.** Lude(n)s cora(m) eo om(n)i t(em)p(or)e (Mecht. 1510, 34v)

(3d) **iuxta illud.** Ludens coram eo omni tempore (Mecht. 1558, 64v)

(3e) **nach dem das gesagt wirdt:** Ludens coram eo omni tempore: Ich kurtzweilet vor jm allzeit (Mecht. 1597, 82v)

(3f) **juxta illud:** Ludens coram eo omni tempore (Mecht. 1877, 99)

Jämförelsen med andra versioner (exempel 3b–3f) visar att hänvisningen till Salomo troligen är bifogad av Budde som kanske lagt till den direkt ur minnet. Eftersom både Höga visan och Ordspråksboken associerats med Salomo, är det förklarligt att Budde felaktigt hänvisar till Höga visan, även om citatet är från Ordspråksboken. I vilket fall som helst gav Salomos namn troligen citatet auktoritet. Som framgår av exempel 3, finns det fall där Budde tagit citatet direkt från förlagan men lagt till en källhänvisning som i detta fall inte är felfri. Budde tenderar som konstaterats att försöka göra texten tydligare. Han verkar ha tagit hänsyn till sin publik och försett texten med förklarande tillägg, i detta fall i form av en källhänvisning. Sålunda belyser exempel 3 flera av mina forskningsfrågor. Dels lägger Budde till källhänvisningar som inte finns i andra versioner, dels är källhänvisningarna delvis missvisande. Exemplet illustrerar även hänvisningars funktion och Buddes agenda.

I exempel 4a visas ett fall där Budde gjort ett längre tillägg.

(4a) **altidh minnandhis wppa [...] thz waar hërre sigher til sanctam birgittam in reuelacionibus** nec minimum ad quod tenentur in religione dimittam impunitum Ey thz minzsta som the äru til bwndne och pliktoghe äru at halda j renliffueno, skal wara onäffst thz är eth hart oc gömande ordh (Geete 1899, 161–162)

I exempel 4a ingår ett citat från Heliga Birgittas uppenbarelser. Citatet finns inte i andra versioner av Mechtilds uppenbarelser. Eftersom Birgitta (1303–1373) levde senare än Mechtild (ca 1241–1299), är det självklart att Mechtild inte kunnat citera henne. Sålunda måste citatet i 4a ha lagts till i texten senare. Eftersom citatet inte påträffas i andra textvittnen, är det sannolikt att just Budde lagt till det i översättningen. Buddes läsare eller åhörare var främst birgittinska systrar och originalet för översättningen hade tillkommit i ett annat land cirka 170 år tidigare. Sålunda fick Budde anpassa texten enligt läsarnas behov så att den

bättre passade in i deras miljö och kultur (Carlquist 2002, 30; Lamberg 2007, 172). Hänvisningen till och citatet från Birgitta gjorde sannolikt texten relevantare för just birgittinska läsare (Lamberg 2007, 333). Kontexten för citatet är värd att notera. Det tillagda citatet ingår i kapitel 76 i första boken av Buddes översättning. Det sägs där att det är viktigt att följa ordensregeln och att hålla klosterlöftet. Budde verkar ha velat betona att detta är viktigt och i det syftet vädjade han till Birgitta som auktoritet. Som ordensgrundare var Birgitta viktig för systrarna och citatet med källhänvisningen utgör samtidigt ett medel att uttrycka originalets budskap på ett nytt sätt. Budde verkar ha kommit ihåg eller kunnat hitta citat som passade in i kontexten och som bidrog till att framhäva budskapet i förlagan. Budde anger källan för citatet i exempel 4a genom att nämna författaren och verket. Eftersom Budde inte anger det exakta stället, krävs en genomgång av olika Birgitta-utgåvor för att hitta stället som han citerar. Genomgången som jag utfört visar att citatet är från kapitel 93 i bok 4 av Birgittas uppenbarelser:

(4b) Oc ey skal jak nakat minzsta lata opinat, thæt the æru bundne til j reghlonne
(Andersson 2018, 269)

Skillnaden mellan formuleringen i 4a och den i 4b visar att Budde inte utnyttjade den äldre översättningen av Birgittas uppenbarelser (Widmark 2001, 171–172). I stället verkar Budde självständigt ha översatt passusen och lagt till den i Mechtilds text. Som ovan framkommit vet vi inte vilka hjälpmedel Budde använt sig av men det är möjligt att han kunde lämpliga citat utantill eller hade tillgång till citatsamlingar (Clanchy 2007, 200; Kauko 2015, 203). Efter citatet skriver Budde i exempel 4a att vi fått höra *eth hart oc gömande ordh*. Därmed ville Budde betona att hans läsare ska komma ihåg Birgittas stränga ord. Exempel 4 illustrerar sålunda frågan om Buddes personliga insats.

Det intressanta citatet från Birgitta är inte det enda citatet som Budde lagt till i texten. Två andra tillagda citat med källhänvisningar visas i exempel 5.

(5) See käre wener här fulbordhar war hærre **sancti pauli ordh som sigher** Per multas tribulaciones oportet nos jntrare regnum dei Ginom mykla pinor oc dröffwilse skulum wi jngaa j gudz rike **Ok thy sighiom mz sancto jeronimo** Hic seca hic vre vt jn eternum parcas O hærre gudh här skär här bræn at thu oss äwärdhelika spari (Geete 1899, 325–326)

Passusen i exempel 5 finns inte i de andra undersökta versionerna. Som Laurén (1972, 75, 84) påpekar, har den sannolikt lagts till av just Budde. Passusen finns i slutet av kapitel 20 i bok 4 i Buddes översättning. Budde inleder passusen med orden *See käre wener*. Därmed tilltalar han läsarna eller åhörarna och drar med dem så att texten kommer dem nära. Sedan vädjar Budde till auktoriteter. Det första citatet är från Apostlagärningarna 14:22 (i Vulgata 14:21) men Budde hänvisar till Paulus. Förklaringen till hänvisningen till Paulus kan vara att Budde trodde att Apostlagärningarna skrivits av Paulus. Sannolikare är dock att Budde citerade direkt från minnet och trodde att citatet var från något av Paulus brev

även om det egentligen är från Apostlagärningarna. Därefter kommer ett annat citat och Budde hänvisar nu till Hieronymus. Samma citat finns också i två andra skrifter som Budde översatte, nämligen *Själen kloster* (Dahlgren 1875, 104) och *Om den heliga frun Kadrin* (Hultman 1895, 211). Som Laurén (1972, 84, fotnot 50) konstaterar, är det sannolikt att just Budde i tre olika sammanhang och vid tre olika tidpunkter lagt till citatet i texterna. I alla tre fallen hänvisar Budde till Hieronymus. Laurén (1972, 84) verkar inte ha kontrollerat uppgiftens pålitlighet, men som Lamberg (2007, 236, fotnot 70) påpekar, är citatet inte från Hieronymus utan tillskrivs Augustinus. Det exakta stället i Augustinus skrifter som citatet är taget ifrån har jag inte hittat och citatet är möjligen oäkta. Eftersom Augustinus produktion är omfattande och det inte hänvisas till en viss passus eller ens en viss skrift av honom, vore det en krävande uppgift att i hans skrifter hitta en viss mening som han sägs ha skrivit. En systematisk genomgång av Augustinus skrifter har inte varit möjlig inom ramen för denna undersökning och frågan kvarstår sålunda tills vidare som outredd.

Citat från Augustinus eller Hieronymus kan Budde ha plockat från citatsamlingar men det är å andra sidan möjligt att han läst Hieronymus eller Augustinus skrifter också i sin helhet eftersom deras texter var centrala i den lärda världen. Huvudsaken i passusen var innehållet, men hänvisningarna till kända auktoriteter var viktiga oberoende av om de var korrekta eller felaktiga. De flesta av Buddes läsare torde dessutom som ovan diskuterats ha haft dåliga förutsättningar att kontrollera om källhänvisningen var korrekt. I synnerhet om källan inte var biblisk eller inte fanns i svensk översättning, var tillgången till källlitteraturen begränsad för kvinnor som Buddes översättningar närmast var avsedda för (Lamberg 2007, 313–314). Texter på folkspråk var främst avsedda för olärda systrar och lekmän, medan latinska texter närmast var riktade till präster och andra lärda (Andersson 2021, 70). Systrarnas kompetens i latin verkar emellertid ha varit bättre än man tidigare trott och de hade bättre möjligheter att utbilda sig än andra kvinnor (Carlquist 2005, 22; Lehmijoki-Gardner 2007, 177). Samtidigt utgjorde folkspråkliga texter en del av den latinska bokkulturen och hade i vissa fall samma auktoritet som latinska texter (Johansson 2015, 225; Johansson 2017, 216; Andersson 2021, 71–72).

En missvisande källhänvisning gällande just Bibeln i exempel 5 är vid första anblicken överraskande eftersom Budde måste ha känt Bibeln som sin egen ficka. Som Laurén (1972, 81) konstaterar, var det troligen ingen svår uppgift för en beläst person att lägga till upplysningar om källor för citat i texten. Om Buddes beläsenhet och studier vet vi emellertid litet (Kauko 2015, 119–121). Att han var en beläst person vet vi indirekt bl.a. just därför att han lagt till citat och förklaringar i sina översättningar. Lauréns resonemang är sålunda problematiskt eftersom det finns en risk för cirkelargument. Därtill kunde även belästa personer bygga sin bildning på lösryckta citat i stället för att läsa litteratur i original (Clanchy 2007, 196, 200). Hur lätt det i så fall var för en beläst person att lägga till källangivelser i en text är inte självklart. Å andra sidan blev hänvisningen missvisande möjligen just därför att Budde kände Bibeln så väl och därför litade för mycket på sitt minne och inte bemödade sig att kontrollera om hänvisningen

blev korrekt. Det finns inte sällan felaktiga hänvisningar till Bibeln också i andra texter, vilket närmast beror just på att Bibeln citerades direkt ur minnet (Ejder 1976, 182; Pihlajamaa 2012, 100, 113; Kauko 2015, 178; Välimäki 2016, 108–109; Kauko 2019, 240).

Just Paulus namn spökar i exempel 5 möjligen därför att man ofta hänvisade till honom. Ett exempel på detta visas i 6a nedan.

(6a) **som sanctus paulus wpräknar in epistola** som är kärleken fredher glädhi (Geete 1899, 184)

I exempel 6a visas en hänvisning till Paulus. Denna gång anges källan något närmare eftersom det sägs att de uppräknade orden finns *in epistola* 'i ett brev'. Denna information är emellertid innehållsfattig eftersom de enda bevarade texterna som skrivits av Paulus eller tillskrivits honom är just brev (jfr Freed 2014 [2005], 5). Citatet i exempel 6a är från Galaterbrevet 5:22 och källhänvisningen är korrekt. Som framgår av exempel 6b–6f finns samma källhänvisning i alla undersökta textvittnen, vilket bekräftar att Budde tagit hänvisningen från förlagan.

(6b) **die sanct(us) Paul(us) in seiner epistel erczelet.** lib frid (Mecht. 1503, 56r)

(6c) **q(ua)s b(eatus) Paul(us) in epistola sua enumerat:** sc(ilicet) caritas. pax. gaudiu(m) (Mecht. 1510, 46r–46v)

(6d) **quae beatus Paulus enumerat in epistola sua,** quae sunt, charitas, pax, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas (Mecht. 1558, 86r)

(6e) **welche der H: Paulus inn einer seiner Epistel erzelet/** als Lieb/ Frewd/ Frid/ Geduldt/ Miltigkait/ Güetigkait/ Langmüetigkait/ Senfftmüetigkait/ Glaub/ Messigkait/ Abbruch/ Keuschhait (Mecht. 1597, 112v–113r)

(6f) **quas beatus Paulus in Epistola sua enumerat:** scilicet, charitas, pax, gaudium (Mecht. 1877, 137)

I exempel 7a hänvisas det till David.

(7a) **äpther thy dauid scriffuar,** Misericordia et veritas precedent faciem tuam
Miskunden oc sanheten the skulu gaa fore thit änlite (Geete 1899, 346)

Citatet i exempel 7a är från Ps. 89:15 (i Vulgata Ps. 88:15). Som Laurén (1972, 81) konstaterar har källan för citatet lagts till av Budde. Hänvisningen till David är ur Buddes synvinkel korrekt, eftersom en stor del av psalmerna tillskrivits David trots att attributionen numera anses vara problematisk (Carr 2010, 66). Som framgår av exempel 7b–7f nämns David inte vid namn i andra textvittnen.

(7b) **noch de(m) spruch** barmherczikeit vnd warheit werde(n) vorgeen deynem angesicht (Mecht. 1503, 128v)

(7c) **iuxta ill(u)d.** Mis(eri)c(or)dia & veri(tas) p(raecedent) f(aciem) (Mecht. 1510, 97r)

(7d) **Iuxta illud.** Misericordia & veritas praecede(n)t faciem tuam (Mecht. 1558, 146v)

(7e) **nach dem das gesagt wirt/** Barmhertzigkait vnnd Warhait werden vorher gehen vor deinem Angesicht (Mecht. 1597, 259r)

(7f) **juxta illud**: misericordia et veritas praecedent faciem tuam (Mecht. 1877, 325)

Eftersom David inte nämns vid namn i exempel 7b–7f, är det sannolikt att han inte angavs som källa i Buddes förlaga.

De ovan presenterade exemplen illustrerar hur källhänvisningar i Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelser i allmänhet ser ut och ger svar på forskningsfrågorna som presenterats i början av artikeln. Av utrymmesskäl har en fullständig genomgång av alla källhänvisningar i Mechtilds uppenbarelser inte varit möjlig inom ramen för denna artikel och det har sålunda varit nödvändigt att välja vissa belägg som diskuterats närmare. De rön som vi kommit fram till kunde nyanseras med hjälp av flera exempel som emellertid vore belägg på samma fenomen som ovan diskuterats. Med hjälp av de anförda exemplen kan vi skönja två tendenser hos Budde. Ett tydligt mönster är att han verkar ha velat förklara texten och ta hänsyn till publiken med hjälp av tillägg. Om vi bortser från Buddes tillägg, är citat från och hänvisningar till andra källor än Bibeln sällsynta i Mechtilds uppenbarelser (Kauko u.u.). Att Budde lagt till hänvisningar till andra källor än Bibeln är intressant med tanke på att publiken utgjordes av klostersystrar (jfr Carlquist 2005, 22; Lehmijoki-Gardner 2007, 177). Deras indirekta kontakt med lärda källor, skriftställare och tankar är anmärkningsvärd och nyanserar bilden av hur Budde förhöll sig till sin publik.

4 AVSLUTNING

Vad källhänvisningarna beträffar är Buddes översättning av Mechtilds uppenbarelser en för sin genre typisk text, eftersom den uppvisar likheter med andra medeltida och tidigmoderna undervisande texter som diskuterats av tidigare forskare. Den första av de i inledningen presenterade forskningsfrågorna handlade om vilket slags källhänvisningar som finns i Mechtilds uppenbarelser. Källhänvisningar saknas ofta helt men det är heller inte sällsynt att det ges i sig korrekta men samtidigt oprecisa källhänvisningar. Budde hänvisar exempelvis till en viss bibelbok eller en viss författare men det exakta stället som han citerar anges inte. Källhänvisningarna som ges är därtill ibland missvisande. Som ovan framkommit finns det belägg där Budde hänvisar till en viss författare och en viss text. I vissa fall är uppgiften om författaren korrekt men uppgiften om texten felaktig eftersom citatet som ges är taget från en annan text som samma författare skrivit.

Min andra forskningsfråga handlade om huruvida Budde tagit källhänvisningarna från förlagan eller lagt till dem själv. Som ovan framkommit, är både Buddes citat och källhänvisningar ofta tagna från förlagan. Det finns emellertid också fall där Budde tagit citatet från förlagan men lagt till en källuppgift. Ibland är även citaten tillagda av Budde. Min tredje forskningsfråga gällde källhänvisningarnas värde för kännedomen om Buddes personliga insats. De tillagda källhänvisningarna och citaten utgör en källa för vårt vittnesmål om vad Budde kunde och om hur han arbetade. Eftersom det utöver Buddes

översättningar finns få texter som är författade av honom och eftersom vi har få uppgifter om Budde som person, är information som indirekt kan öka kännedomen om honom intressant. Det är möjligt att Budde lagt till citat och hänvisningar direkt ur minnet, vilket förklarar varför källuppgifterna inte alltid är korrekta. Det är emellertid också möjligt att Budde hade tillgång till hjälpmedel. Tilläggen tyder vidare på att Budde ville göra texten tydligare för sina läsare.

Min fjärde forskningsfråga handlade om källhänvisningarnas funktioner. Oberoende av om källhänvisningarna är korrekta eller inte, utgör de en direkt anknytning till auktoriteter och därmed ger texten en ökad trovärdighet. Som ovan framkommit finns det ett belägg på att Budde lagt till en hänvisning till och ett citat från Heliga Birgitta, vilket troligen gjorde texten mer relevant för birgittinska läsare. Att Budde var mån om att ta hänsyn till sin publik på detta sätt är ett rön som bekräftar och nyanserar det som vi annars vet om Budde.

Min femte forskningsfråga gällde olika versioner av Mechtilds uppenbarelser och deras utnyttjande vid tolkningen av beläggen. Jämförelser mellan olika versioner har visat sig vara nyttiga. Om samma källhänvisning påträffas i alla eller de flesta undersökta textvittnena är det säkert att Budde tagit källhänvisningen från förlagan. De källhänvisningar som förekommer hos Budde men saknas i de andra undersökta versionerna är däremot troligen tillagda av Budde. Jämförelser mellan olika versioner som åtminstone inte direkt är beroende av varandra gör det möjligt att skilja mellan Buddes personliga insats och det som tagits över från förlagan. Utan jämförelser skulle det vara svårare och delvis omöjligt att veta vad som är ett resultat av Buddes ingripande. Eftersom många textvittnen digitaliserats, är det numera lätt att utföra jämförelser av detta slag. Här har digitaliseringen öppnat nya, delvis outnyttjade möjligheter för forskningen om Budde.

LITTERATUR

- Ahlbäck, Olav 1952. Jöns Buddes språk och landsmansskap. I: *Studier i nordisk filologi*, nr 40–41. S. 1–152.
- Andersson, Roger 2018. *Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok 4*. Stockholm: Sällskapet Runica & Mediaevalia (Editiones 12).
- Andersson, Roger 2021. Språkväxling och språkval i senmedeltida religiösa handskrifter. I: Andersson, Roger, Hedström, Ingela & Retsö, Dag, *Nya studier i utgivna fornsvenska handskrifter*. Uppsala: Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 103. S. 59–139.
- Bromberg, Richard Louis Jean 1965. *Het boek der bijzondere genade van Mechtild van Hackeborn. Uitgegeven naar een Nijmeegs handschrift alsmede een beschrijving van haar mystiek en een onderzoek naar de geschiedenis der middelnederlandse vertalingen*. Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink.

- Carlquist, Jonas 2002. *Handskriften som historiskt vittne. Fornsvenska samlingshandskrifter – miljö och funktion*. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediaevalia (Opuscula 6).
- Carlquist, Jonas 2005. Den fornsvenska handskriftens bilinguala karaktär. Latinets funktion i folkspråklig kontext. I: Mård-Miettinen, Karita & Niemelä, Nina (red.), *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXV. Vörrå 12–13.2.2005*. Vasa: Vasa universitet. Humanistiska fakulteten (Publikationer av Forskargruppen för översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet vid Vasa universitet. Nr 32). S. 10–30.
- Carr, David M. 2010. *An Introduction to the Old Testament. Sacred Texts and Imperial Contexts of the Hebrew Bible*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Clanchy, M. T. 2007. Parchment and Paper: Manuscript Culture 1100–1500. I: Eliot, Simon & Rose, Jonathan (red.), *A Companion to the History of the Book*. Oxford: Blackwell Publishing (Blackwell Companions to Literature and Culture 48). S. 194–206.
- Dahlgren, Fredrik August 1875. *Skrifter till läsning för klosterfolk. Efter gamla handskrifter*. Stockholm: P. A. Norstedt & söner (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 20).
- Ejder, Bertil 1945. *Adjektivändelsen -er i de nordiska språken, särskilt i svenskan*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri.
- Ejder, Bertil 1976. *Det bibliska materialet i de östnordiska postillorna på folkspråken*. Lund: Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 73.
- Feather, John 2007. Copyright and the Creation of Literary Property. I: Eliot, Simon & Rose, Jonathan (red.), *A Companion to the History of the Book*. Oxford: Blackwell Publishing (Blackwell Companions to Literature and Culture 48). S. 520–530.
- Freed, Edwin D. 2014 [2005]. *The Apostle Paul and His Letters*. London & New York: Routledge. Taylor & Francis Group.
- Geete, Robert 1899. *Hel. Mechtilds uppenbarelser (Liber spiritualis gratiæ) öfversatta från latinet år 1469 af Jöns Budde. Efter gamla handskrifter*. Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & söner (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 32).
- Hultman, Oskar Fredrik 1895. *Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet (Skrifter 31).
- Johansson, Karl G. 2015. Om att bryta gränser: Gudsordet på skandinaviska folkspråk från mission till reformation. I: Adams, Jonathan (red.), *Østnordisk filologi – nu og i fremtiden*. Odense: Syddansk Universitetsforlag (Selskab for østnordisk filologi, nr 1). S. 219–233.
- Johansson, Karl G. 2017. St Jerome and the Authority of Medieval East Scandinavian Texts. I: Adams, Jonathan & Bampi, Massimiliano (red.), *Beyond the Piraeus Lion. East Norse Studies from Venice*. Odense: Syddansk Universitetsforlag (Selskab for østnordisk filologi, nr 2). S. 215–235.

- Kauko, Mikko 2015. *Jöns Budde och hans skrifter – Yngre fornsvenskt textmaterial och mannen bakom det*. Turku: Turun yliopisto (Annales universitatis Turkuensis B 402).
- Kauko, Mikko 2019. Latinet och antiken i centrala birgittinska texter. I: Skovgaard Boeck, Simon & Vrieland Seán D. (red.), *A Copenhagen Miscellany. Studies in East Norse Philology*. Odense: Syddansk Universitetsforlag (Selskab for østnordisk filologi, nr 3). S. 235–249.
- Kauko, Mikko 2020a. Granatäpplen och ärter – om sällsynta ord och missförstånd i Jöns Buddes version av Mechtilds uppenbarelser. I: Wide, Camilla, Ingman, Eva, Lankinen, Katri & Vaakanainen, Veijo (red.), *Svenskan i Finland 18*. Åbo: Åbo universitet, Nordiska språk. S. 72–87.
- Kauko, Mikko 2020b. Latinska kasusändelser i den fornsvenska versionen av Mechtilds uppenbarelser. I: *Arkiv för nordisk filologi* 135. S. 57–94.
- Kauko, Mikko u.u. De bibliska citaten i Mechtilds uppenbarelser. I: *Östnordisk filologi* 4. Odense: Syddansk Universitetsforlag (Selskab for østnordisk filologi, nr. 4).
- Lamberg, Marko 2007. *Jöns Budde. Birgittalaisveli ja hänen teoksensa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Toimituksia 1115).
- Laurén, Christer 1972. Predikanten som översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version – handskrift och översättningsteknik. I: *Folkmålsstudier* 21. S. 1–162.
- Lehmijoki-Gardner, Maiju 2007. *Kristillinen mystiikka. Läntinen perinne antiikista uudelle ajalle*. Helsinki: Kirjapaja.
- Mecht. 1503 = *Das buch geistlicher gnaden, offenbarunge, wunderliches vnde beschawlichen lebens der heiligenn iungfrawen Mechtildis vnd Gertrudis, Closter iungfrawen des closters Helffede*. Leyptzk: Lotter. Hämtad 20/8 2021. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10859996-4>.
- Mecht. 1510 = *Speculum spiritualis gracie ac mirabiliu(m) reuelationu(m) diuinitus factaru(m) sacris virginibus Mechtildis ac Gertrudis. Monialiū(m) Cenobij Helffede p(ro) saluberrima in christo p(ro)ficientiu(m) instructione comportatus*. Liptzk: Jacobi Thanners Herbipolen. Hämtad 20/8 2021. <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00007332/images/index.html?id=00007332&groesser=150%&fip=193.174.98.30&no=&seite=5>.
- Mecht. 1558 = *Liber gratiae spiritoalis visionvm et revelationvm beatae Mechtildis virginis deuotissimæ, ad fideiū instructionem*. Venetiis: In cœnobio sanctæ Mariæ Magdalenæ per monialiū pœnitentium manus. Hämtad 20/8 2021. https://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10188744_00001.html?zoom=0.5.
- Mecht. 1597 = *Fundgrub der gaistlichen gnaden. Vor Dreihundert Jaren von Gott der Seligen Junckfrawen Mechtild von Hakenborn geoffenbaret vnd gelehret*. Thierhaupten: Closter zu Thierhaupten. Hämtad 20/8 2021. https://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10685988_00005.html.
- Mecht. 1877 = *Revelationes Gertrudianæ ac Mechtildianæ II: Sanctæ Mechtildis virginis ordinis Sancti Benedicti liber specialis gratiæ. Accedit sororis Mechtildis ejusdem ordinis lux divinitatis. Opus ad codicum fidem nunc primum integre*

- editum Solesmensium O.S.B. monachorum cura et opera. Pictavii & Parisiis: Apud H. Oudin fratres.*
- Mäkilähde, Aleks, Alho, Tommi & Johnson, Anthony W. 2016. Performative Grammars: Genre and Allusion in a Restoration Manuscript. I: *Neuphilologische Mitteilungen* 117 (2). S. 315–344.
- Mäkilähde, Aleks 2019. *The Philological-Pragmatic Approach. A Study of Language Choice and Code-Switching in Early Modern English School Performances.* Turku: University of Turku (Annales universitatis Turkuensis B 499).
- Noreen, Erik 1944. Studier i Jöns Buddes ordförråd. I: *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* 6. S. 1–72.
- Pettersson, Jonatan 2019. The Swedish Bible Translations and the Transition from Old Swedish to Early Modern Swedish. I: Kauko, Mikko, Norro, Miika, Nummila, Kirsi-Maria, Toropainen, Tanja & Fonsén, Tuomo (red.), *Languages in the Lutheran Reformation. Textual Networks and the Spread of Ideas.* Amsterdam: Amsterdam University Press (Crossing Boundaries 10). S. 129–148.
- Pihlajamaa, Lauri 2012. Raamatunlauseet ”Sielun lääkkeessä”. I: Häkkinen, Kaisa (red.), *Tutkimuksia Westthin koodeksista.* Turku: Turun yliopisto (Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen julkaisuja 2). S. 93–116.
- Romero, Tomás Martínez 2017. De les revelacions de Santa Melchides. A Partial Translation of Mechtilde of Hackeborn’s *Liber specialis gratiae*. I: *Aevum* 91, fasc. 2. S. 585–610.
- Rydel, Courtney E. 2014. Inventing a Male Writer in Mechtilde of Hackeborn’s *Booke of Gostlye Grace*. I: *Journal of Medieval Religious Cultures.* Vol. 40, No. 2. S. 192–216.
- Tarkiainen, Kari 2008. *Finlands svenska historia 1. Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Varila, Mari-Liisa 2016. *In Search of Textual Boundaries. A Case Study on the Transmission of Scientific Writing in 16th-Century England.* Turku: University of Turku (Anglicana Turkuensia 31).
- Voaden, Rosalynn 2005. Who Was Margaret Thorpe? Reading Mechtilde of Hackeborn in Fifteenth-Century England. I: *Religion & Literature.* Vol. 37, No. 2. S. 9–25.
- Välimäki, Reima 2016. *The Awakener of Sleeping Men. Inquisitor Petrus Zwicker, the Waldenses, and the Retheologisation of Heresy in the Late Medieval Germany.* Turku: University of Turku, Cultural History.
- Wendt, Bo-A. 2006. En text är en text är en text? Om en terminologisk tredelning av textbegreppet. I: *Arkiv för nordisk filologi* 121. S. 253–274.
- Widmark, Gun 2001. *Det språk som blev vårt. Ursprung och utveckling i svenskan. Urtid – Runtid – Riddartid.* Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur (Acta academiae regiae Gustavi Adolphi LXXVI).
- Wollin, Lars 1992. Hat Jöns Budde im ’Catholicon’ geblättert? Niederdeutsches Lehngut in einem mittelalterlichen schwedischen Wörterbuch. I: Elmevik, Lennart & Schöndorf, Kurt Erich (red.), *Niederdeutsch in Skandinavien III.*

Berlin: Erich Schmidt Verlag (Beihefte zur Zeitschrift für deutsche Philologie 6). S. 77-99.

Wollin, Lars 2011. Jöns Budde och eftervärlden. En presentation, en forskningsrapsodi – och några spekulationer. I: Wollin, Lars (utg.), *Bilden av Budde. Studier kring en svensk språkpionjär*. Uppsala: Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 95. S. 9-35.